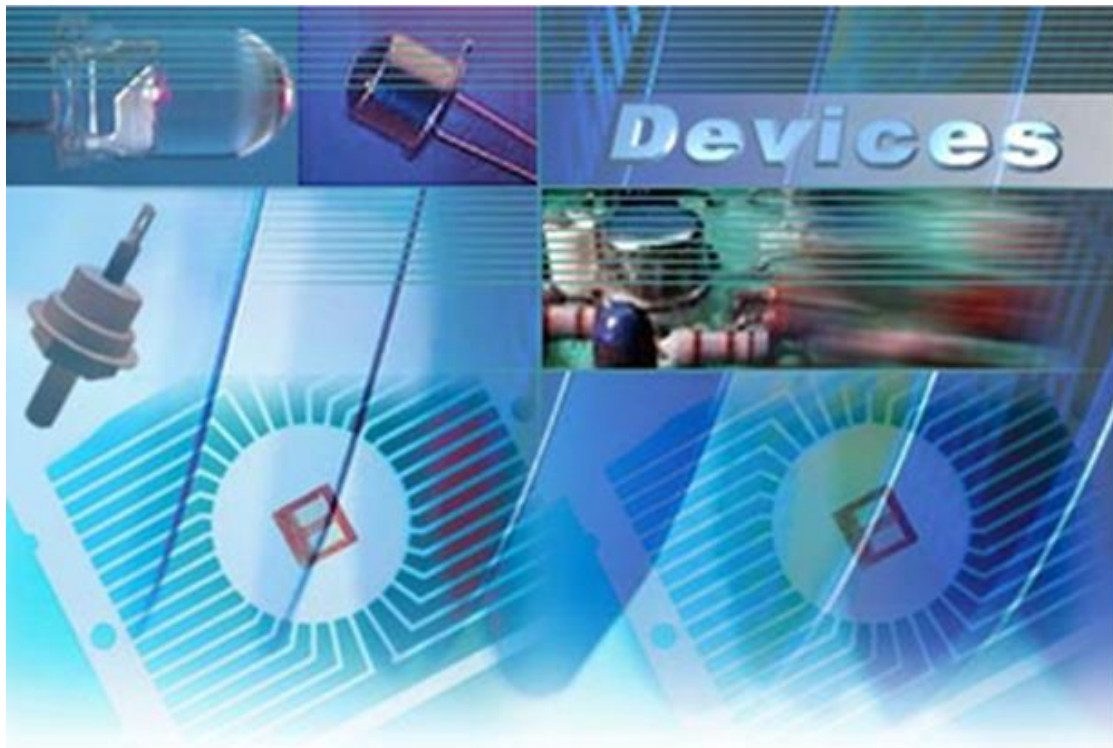

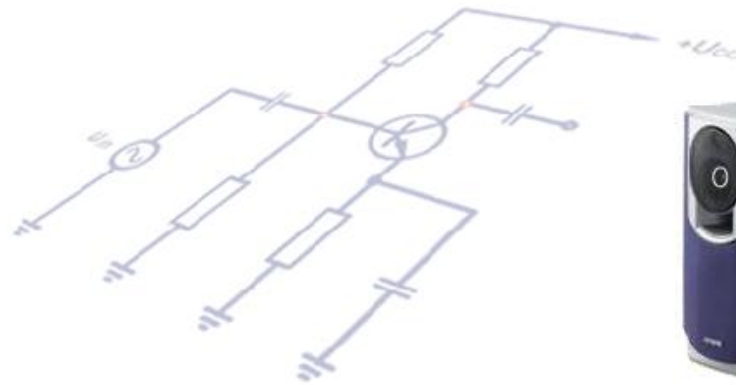
Работа на транзистора като усилвател

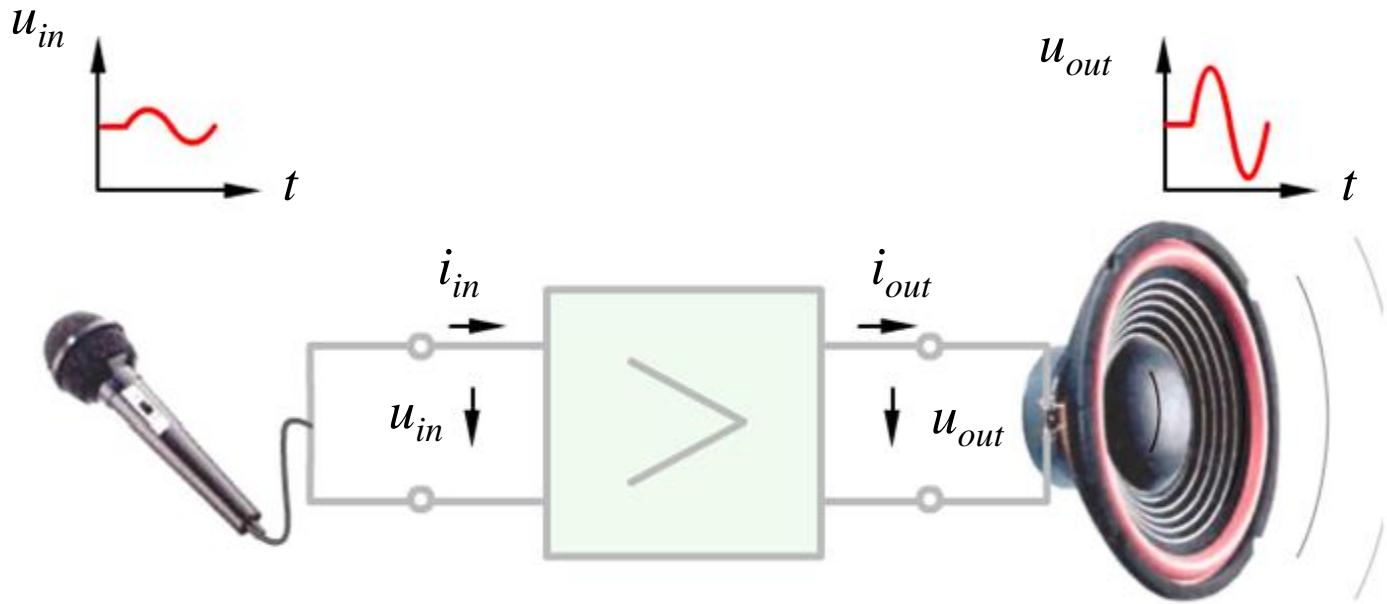
Полупроводникови
елементи

Въведение

Усилвател е електронна схема, която увеличава амплитудата на сигнала. Усилвателите управляват високоговорителите на стерео системи, за да се възпроизведе достатъчно силен звуков сигнал, усилват видео сигнала за да се подобри контраста и яркостта на телевизионния образ, усилват управляващи сигнали в системи за контрол и др.

Какво е усилвател?

$$A_U = \frac{u_{out}}{u_{in}} \quad A_i = \frac{i_{out}}{i_{in}} \quad A_p = \frac{p_{out}}{p_{in}}$$

Транзисторът работи като усилвател, ако при осигурен подходящ постоянно токов режим, към входа му е свързан **източник на променлив сигнал**, а в изхода – **товар**, върху който се получава усиленият променлив сигнал.

Цели и предпоставки

Разглеждат се основите на транзисторните усилватели с биполярни транзистори.

Познавате

Разбирате

Анализирате

След изучаване на материала вие би трябвало да:

- ✿ Различни конфигурации на транзисторни усилватели
- ✿ Схемите за постоянно токово захранване
- ✿ Променливо токовите еквивалентни схеми
- ✿ Граничните честоти на транзистора
- ✿ Как се получава изходния променлив сигнал
- ✿ Важността на товарната права и работната точка
- ✿ Влиянието на честотата на сигнала върху усилването
- ✿ Токовете и напреженията в усилвателни схеми
- ✿ Амплитудата на изходния сигнал

Предпоставки: биполярни транзистори

Схеми на включване

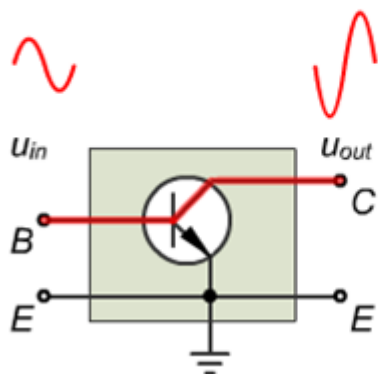
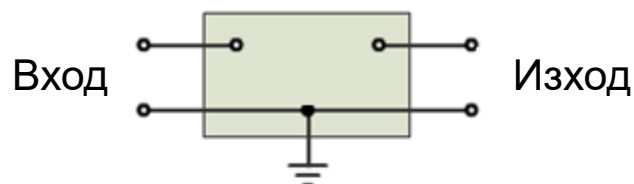

Схема ОЕ

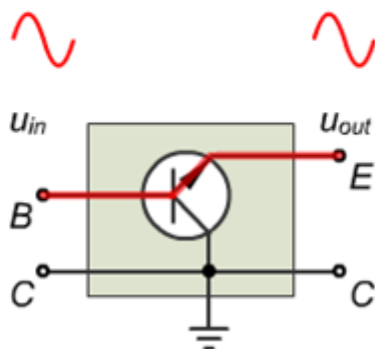

Схема ОК

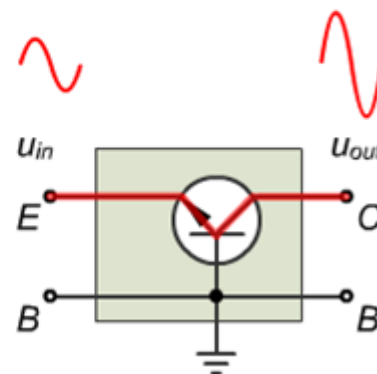

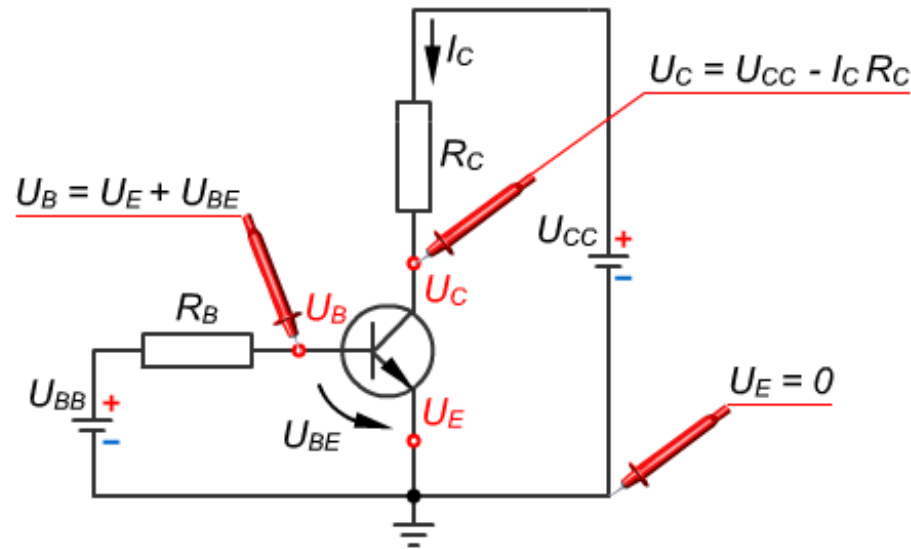
Схема ОБ

В зависимост от това, кой от електродите на транзистора е общ за входната и изходната верига **по отношение на променливата съставка** на сигнала се различават схеми ОЕ, ОБ и ОК.

Схема ОЕ дефазира изходния сигнал на 180° спрямо входния. При схеми ОБ и ОК сигналите са във фаза.

Установяване на работна точка

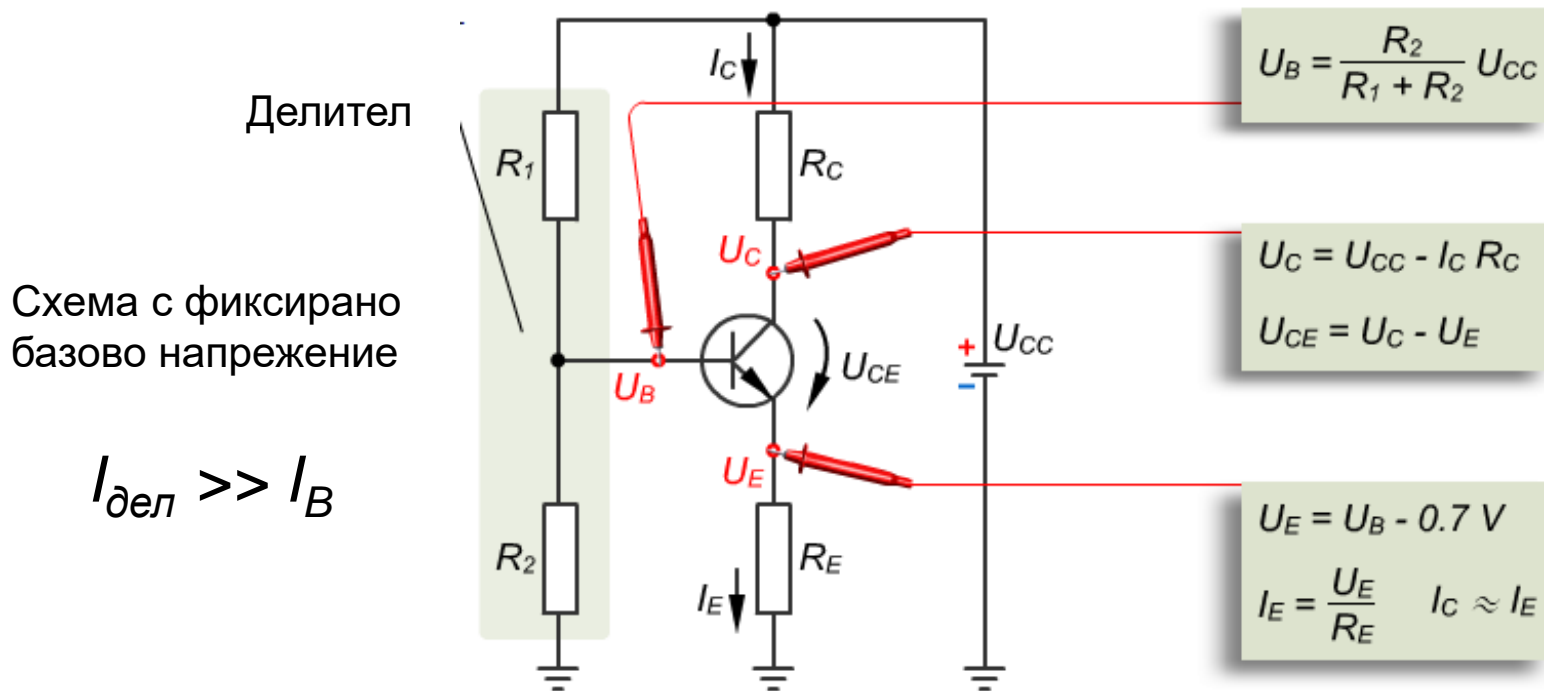
Схема с фиксиран базов ток

Биполярният транзистор трябва да е включен в **активен нормален режим**. Постоянните съставки U_B , U_C , U_E се определят, както е показано по-горе.

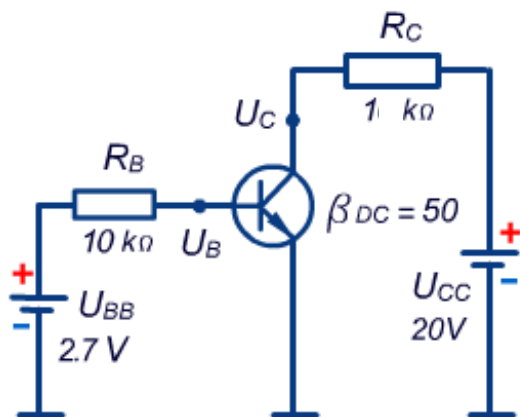
Недостатък на схемата – силна зависимост на I_C от параметъра β , който има големи производствени толеранси.

Установяване на работна точка

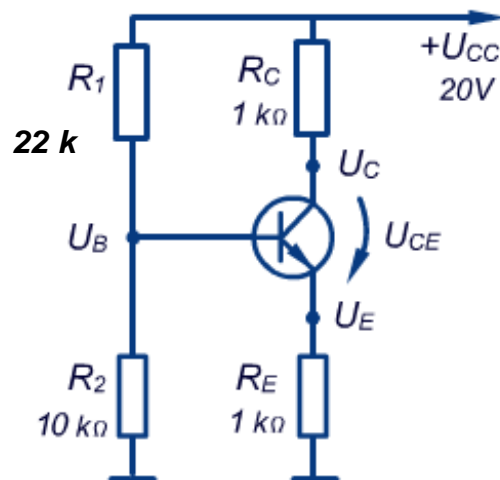

Стойността на I_C в работната точка не зависи от параметъра β , което гарантира повишена стабилност.

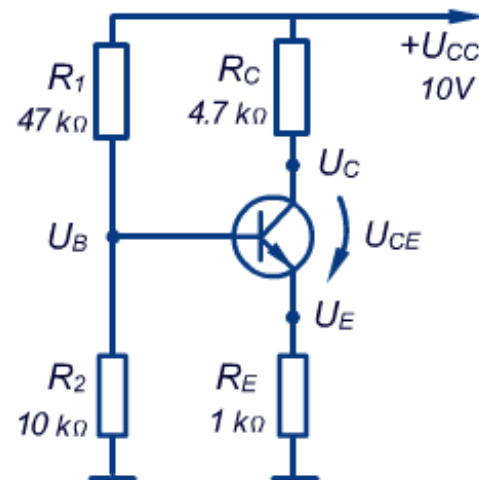
Примери

$$U_B, I_B, I_C, U_{CE} = ?$$

$$I_C, U_{CE} = ?$$

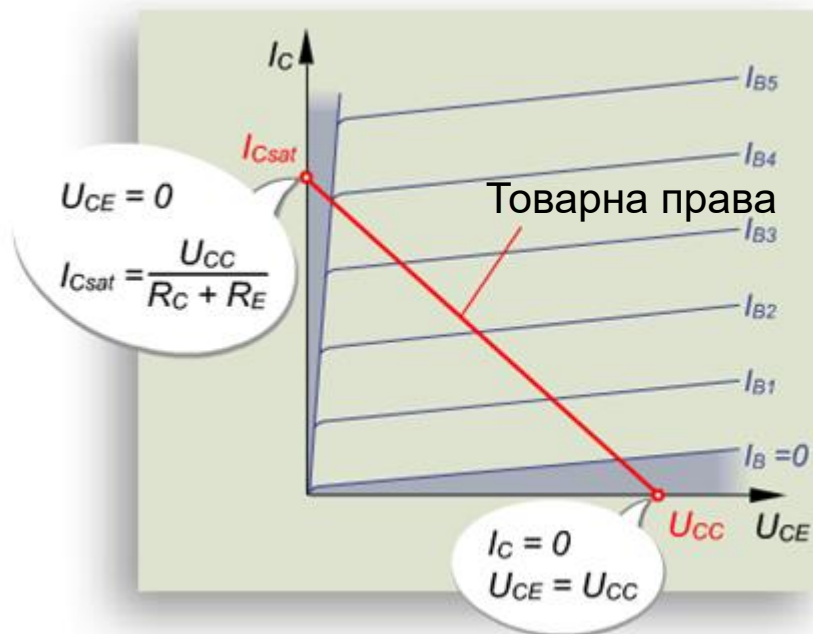
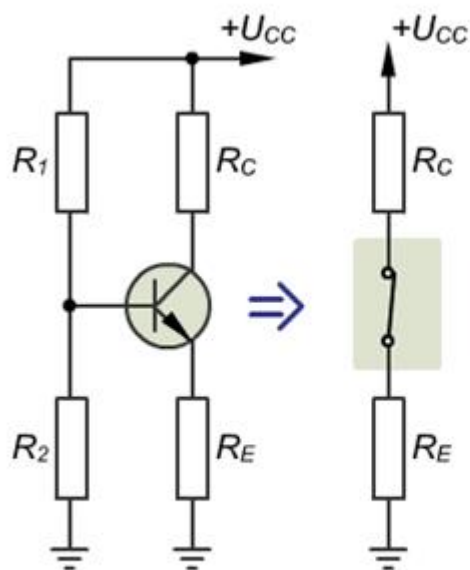

$$I_C, U_{CE} = ?$$

Да се изчислят указаните величини за посочените по-горе схеми.

Товарна права по постоянен ток

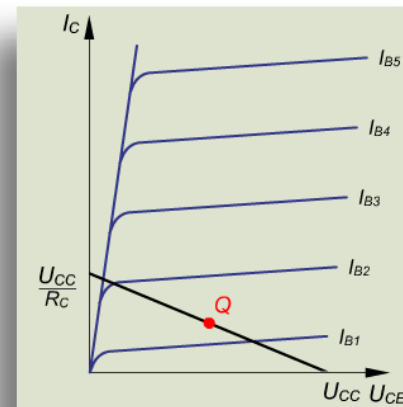
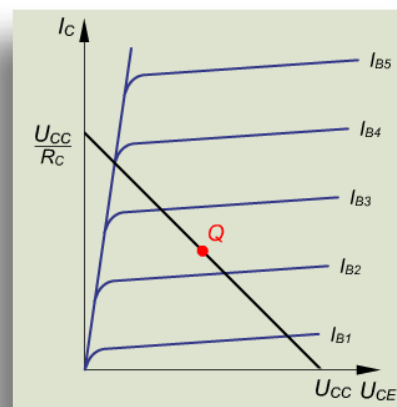
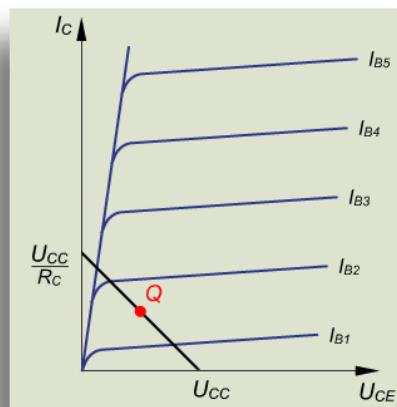
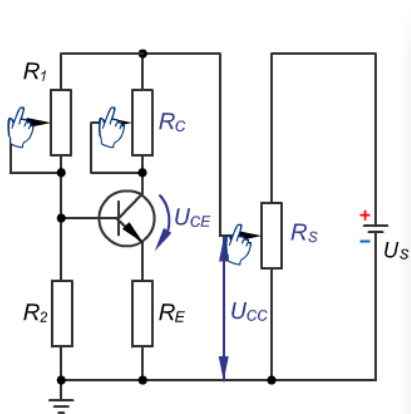

$$E_C = I_C(R_C + R_E) + U_{CE}$$

Уравнение на товарната права

Товарната права по постоянен ток може да се построи с отрезите си от осите.

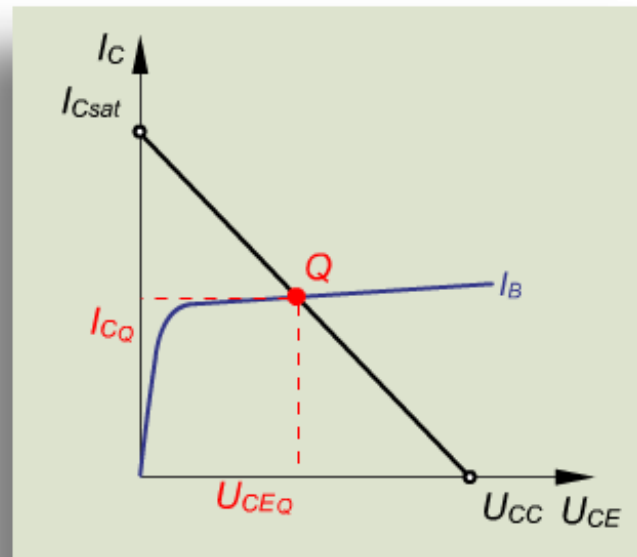
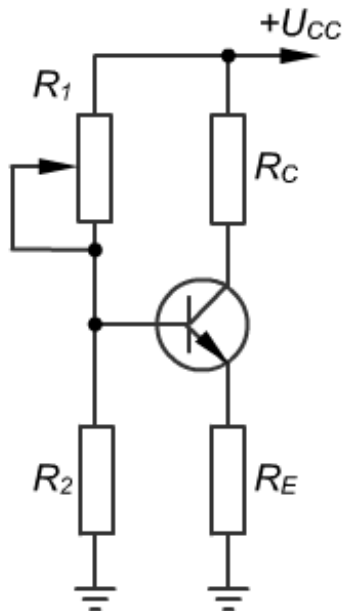
Положение на товарната права

Положението на товарната права и нейният наклон **не зависят** от типа на транзистора, а само от захранващото напрежение и стойността на товарното съпротивление.

За определени захранващо напрежение и товарно съпротивление, товарната права е **еднозначно определена** в полето на характеристиките.

Работна точка

Пресечната точка на товарната права с характеристика на транзистора определя постояннотоковата **работна точка** със стойности I_{BQ} , I_{CQ} , U_{CEQ} .

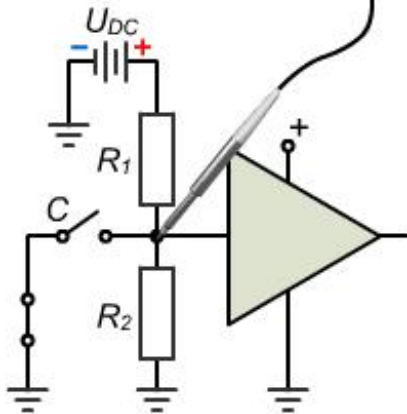
При промяна на постояннотоковия режим (нови стойности на I_B , I_C , U_{CE}) работната точка се движи **само по товарната права**.

Съставки на базовото напрежение

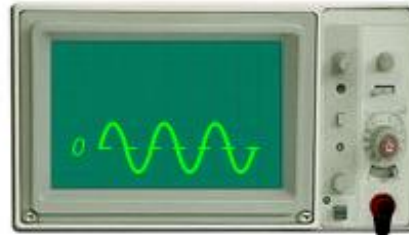
Постоянна съставка
 $U_B = \text{const}$

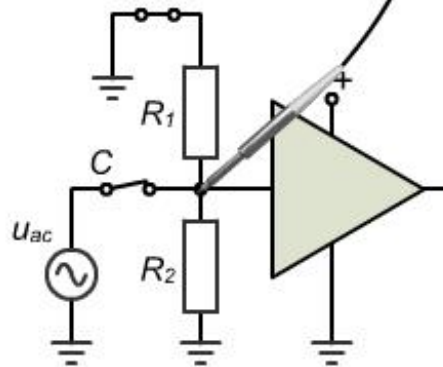
dc equivalent

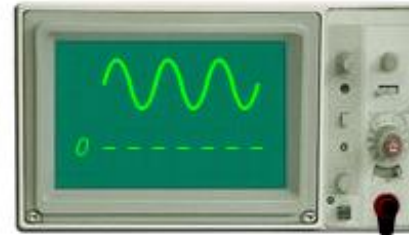
Променлива
съставка u_b

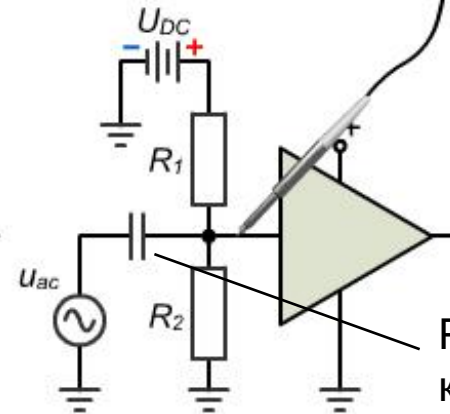
ac equivalent

Моментна стойност
 $u_B = U_B + u_b$

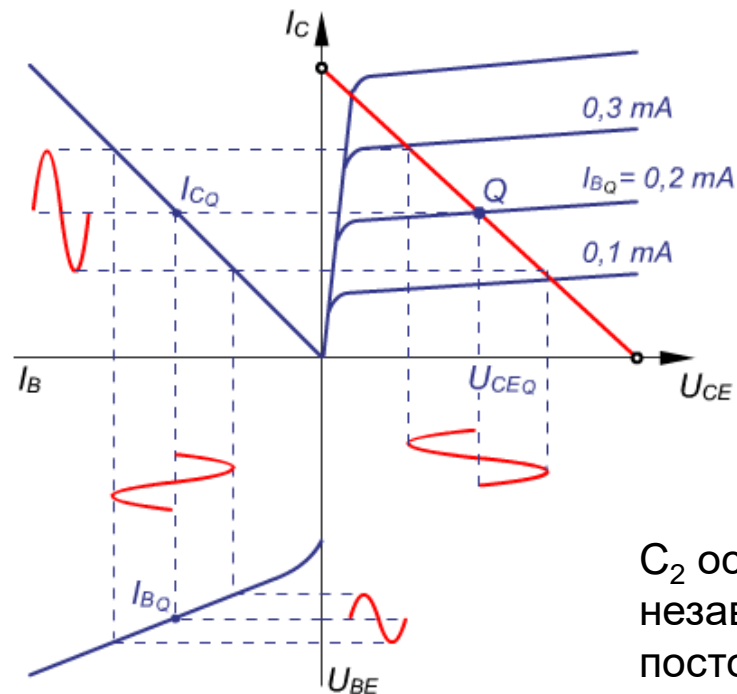
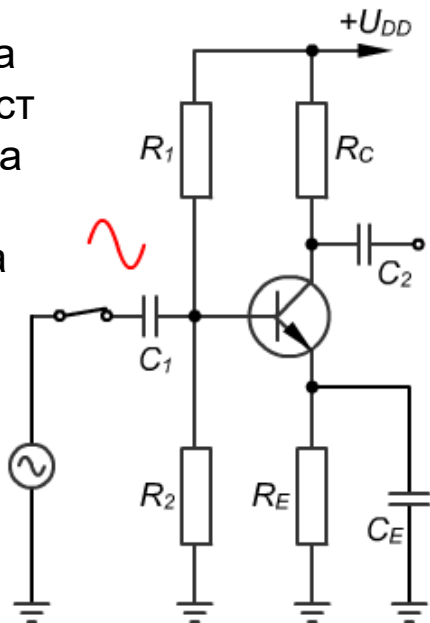
dc + ac

Разделителен
кондензатор

Графичен анализ

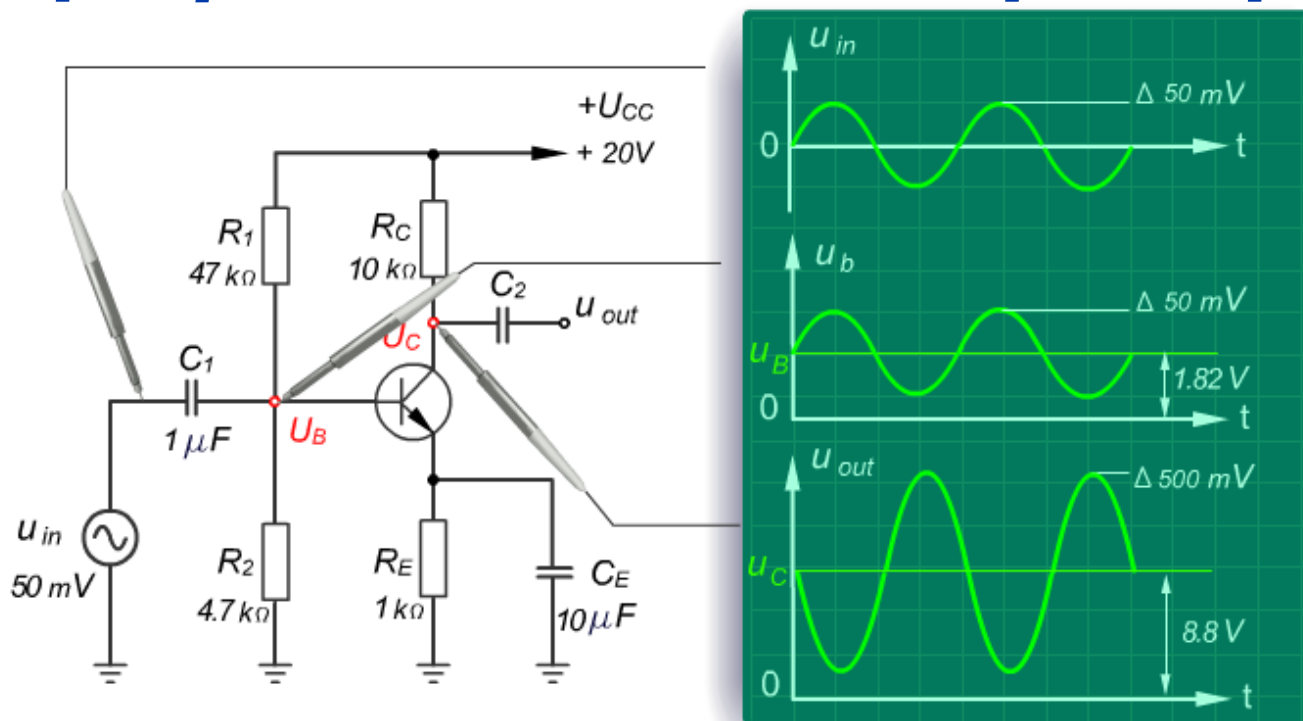
C_1 осигурява независимост на работната точка от постоянната съставка на източника

C_2 осигурява независимост от постояннотокото ниво в товара

Променливото входно напрежение предизвиква появата на променлив ток в базата, което довежда до промяна в колекторния ток и съответно до промяна в изходното напрежение.

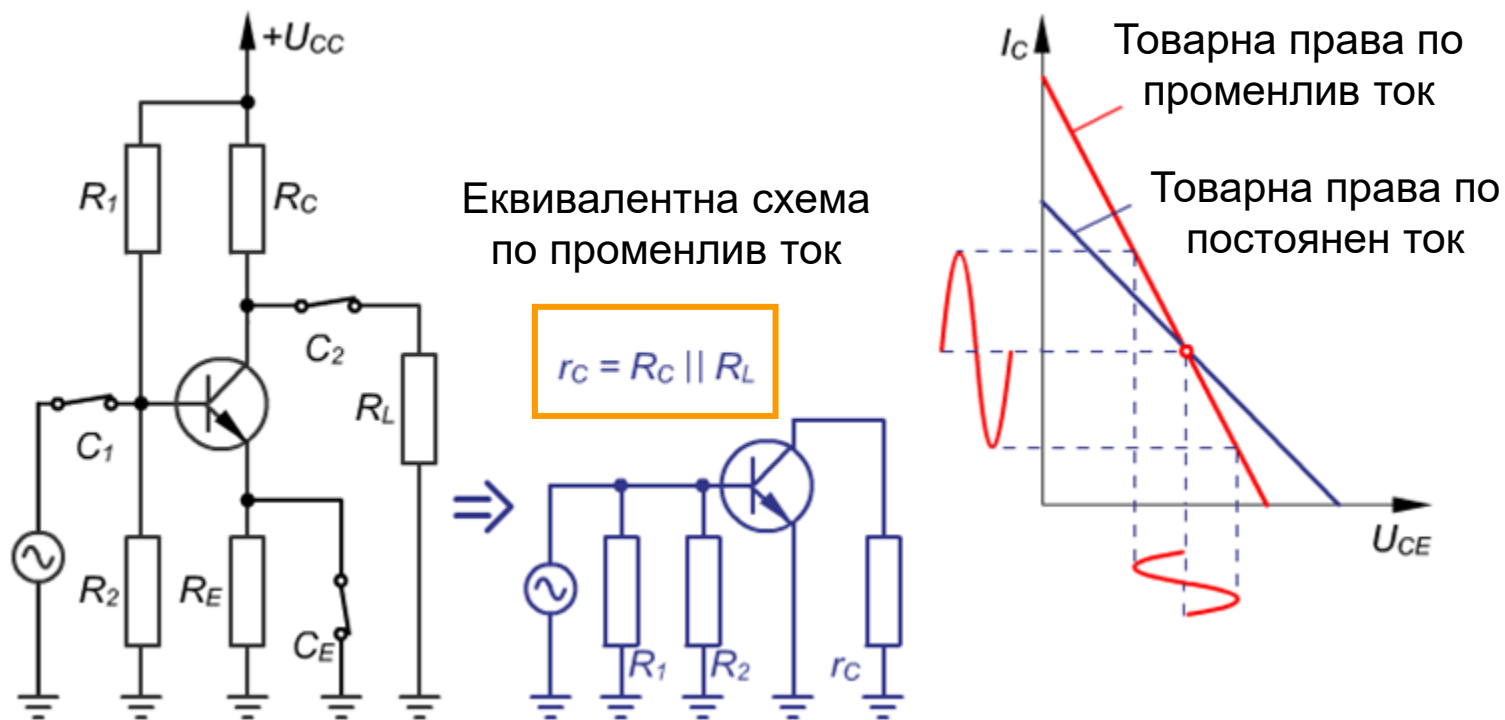
Графичен анализ – пример

Графика на входния и изходния променливи сигнали

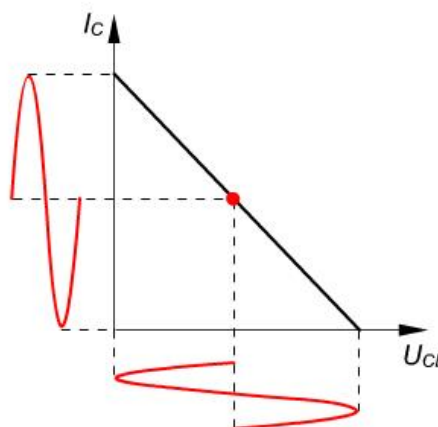
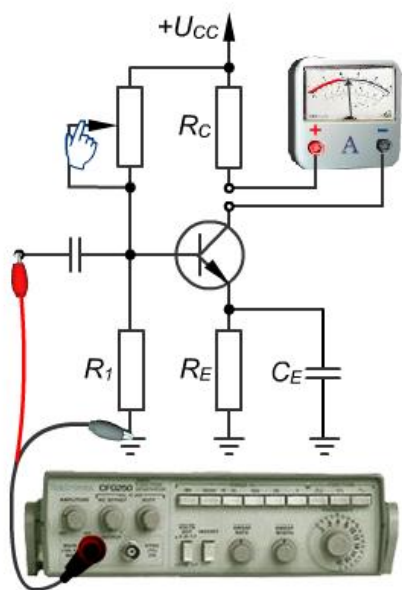
Сравнението на амплитудите на променливите съставки на входния и изходен сигнал показва, че изходният сигнал е усилен 10 пъти.

Товарна права по променлив ток

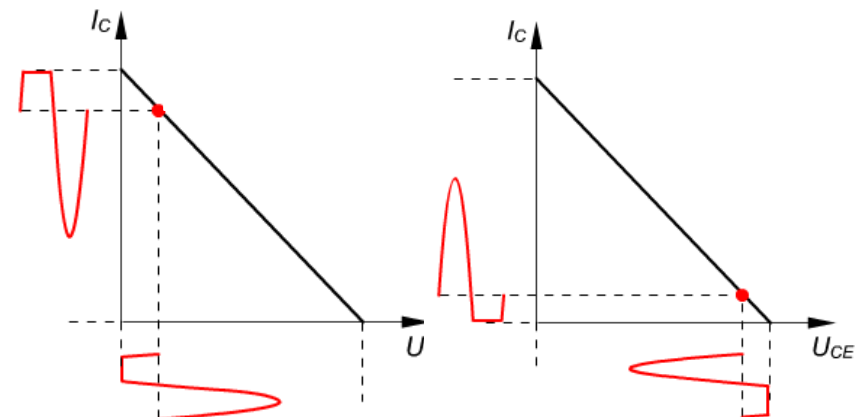

Разделителните кондензатори представляват отворена верига по отношение на постоянния сигнал и късо съединение по отношение на променливата съставка.

Влияние на работната точка

Отрязване поради
насищане

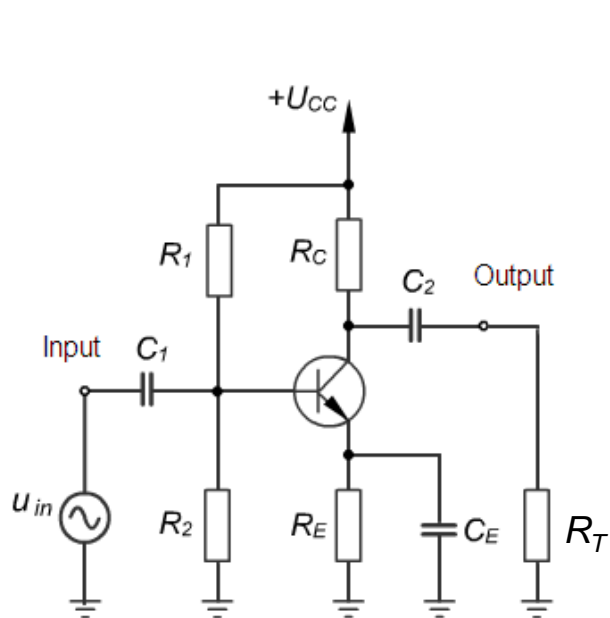
Отрязване поради
запушване

Основно изискване на усилвателите е да осигуряват линейност на усилването, т.е. да не променят формата на сигнала, а само амплитудата му. Нежелателни изкривявания се получават, когато работната точка се избере в близост до областта на насищане или на отсечка.

За максимално неизкривена амплитуда на сигнала работната точка се избира **в средата на товарната права** по постоянен ток.

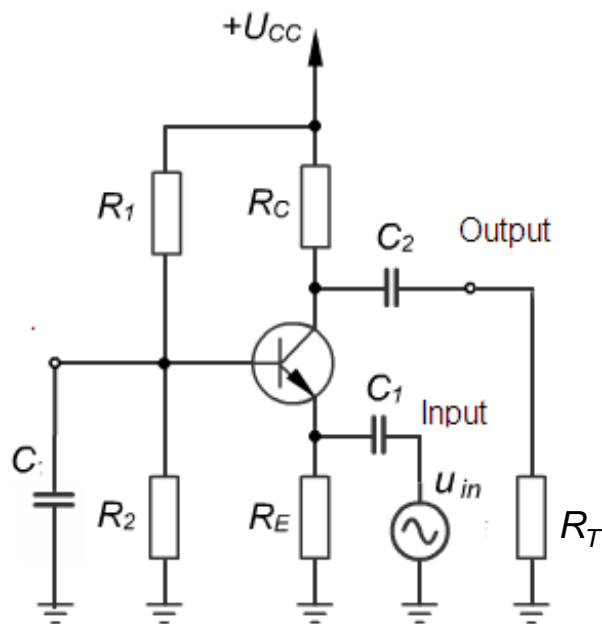
Примерни схеми на усилватели

Усилвател ОЕ

A_I – висок

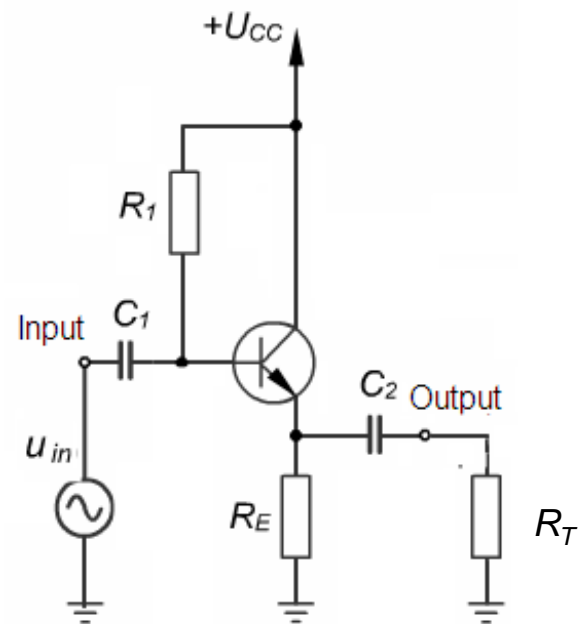
A_U – висок

Усилвател ОБ

$A_I < 1$

A_U – висок

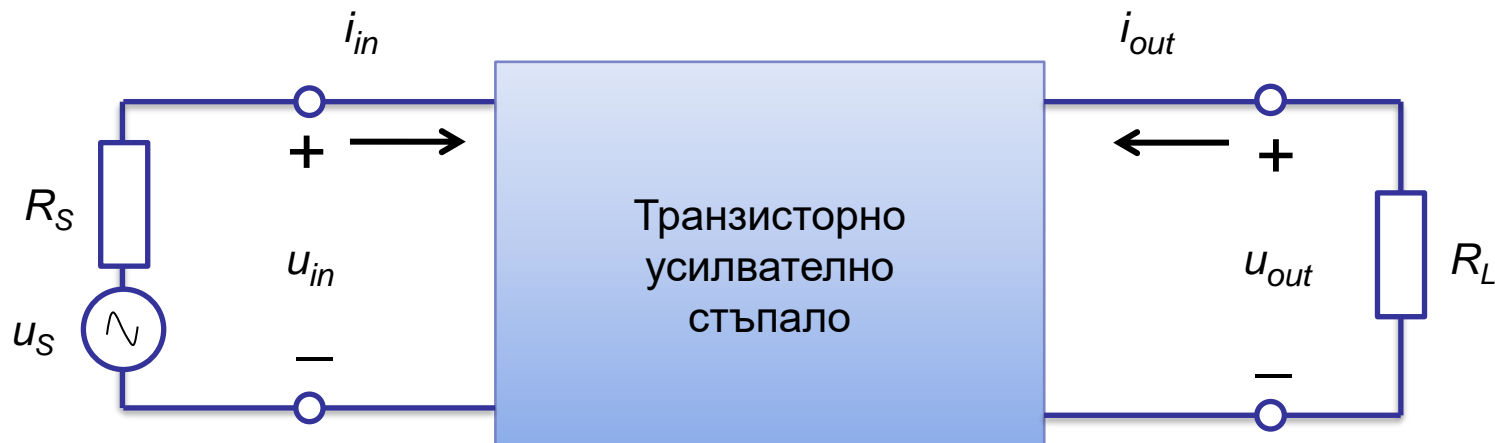

Усилвател ОК

A_I – висок

$A_U < 1$

Динамични параметри

Динамичните параметри характеризират поведението на транзисторните усилватели по променлив ток. Дефинират се:

$$A_U = \frac{u_{out}}{u_{in}}$$

$$A_I = \frac{i_{out}}{i_{in}}$$

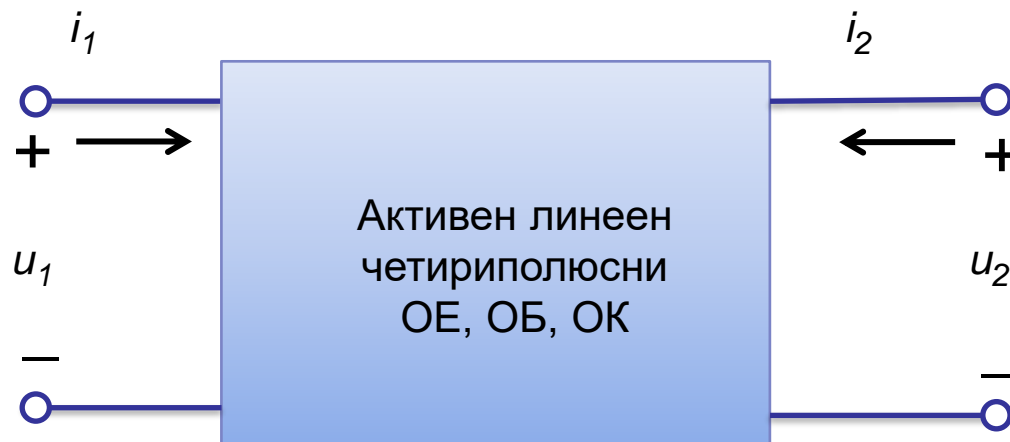
$$A_P = A_U A_I$$

$$r_{in} = \frac{u_{in}}{i_{in}}$$

$$r_{out} = \frac{u_{out}}{i_{out}}$$

За изчислението им се използват еквивалентни схеми на транзисторите по променлив ток.

Система h -параметри

За анализ на усилвателни стъпала при **ниски честоти и малки променливи сигнали** се използват четириполюсни h -параметри.

$$u_1 = h_{11}i_1 + h_{12}u_2$$

$$i_2 = h_{21}i_1 + h_{22}u_2$$

Система с h -параметри – хибридна (смесена) система

h – параметрите имат **различни стойности** за различни схеми на свързване на транзистора.

h-параметри – дефиниции

h – параметрите са реални числа, които стойности могат лесно да се измерят

$$h_{11} = \left. \frac{u_1}{i_1} \right|_{u_2=0}$$

Входно съпротивление при късо съединение в изхода по променлив ток

$$h_{12} = \left. \frac{u_1}{u_2} \right|_{i_1=0}$$

Коефициент на обратна връзка по напрежение при отворена входна верига по променлив ток

$$h_{21} = \left. \frac{i_2}{i_1} \right|_{u_2=0}$$

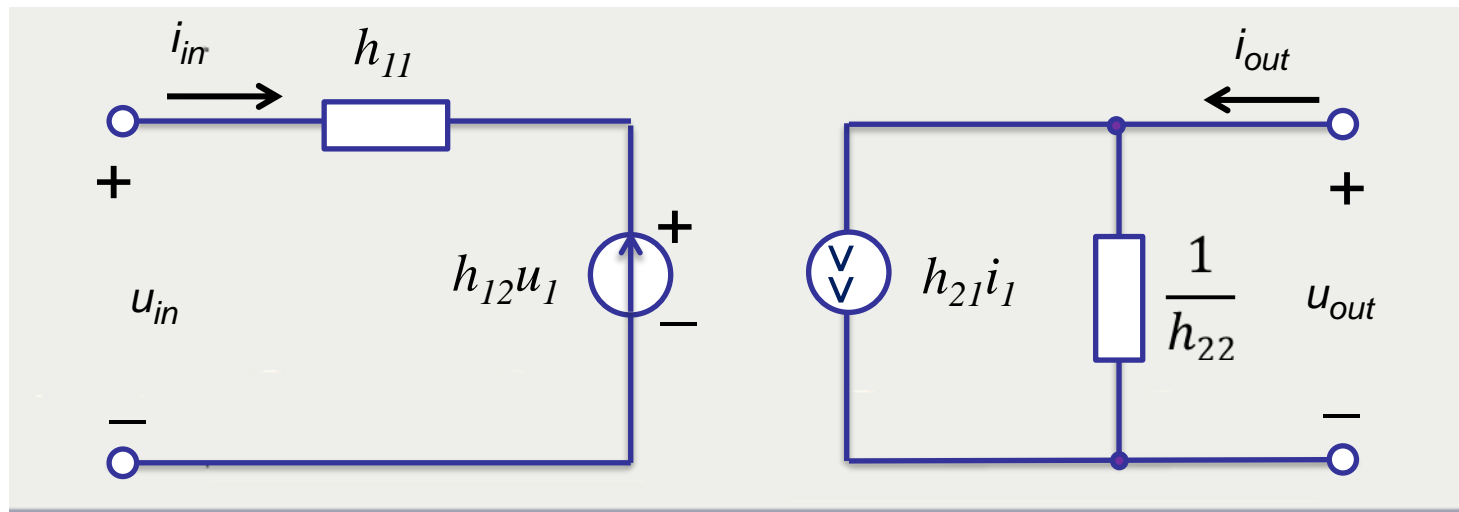
Коефициент на предаване (усилване) по ток при късо съединение в изхода по променлив ток

$$h_{22} = \left. \frac{i_2}{u_2} \right|_{i_1=0}$$

Изходна проводимост при отворена входна верига по променлив ток

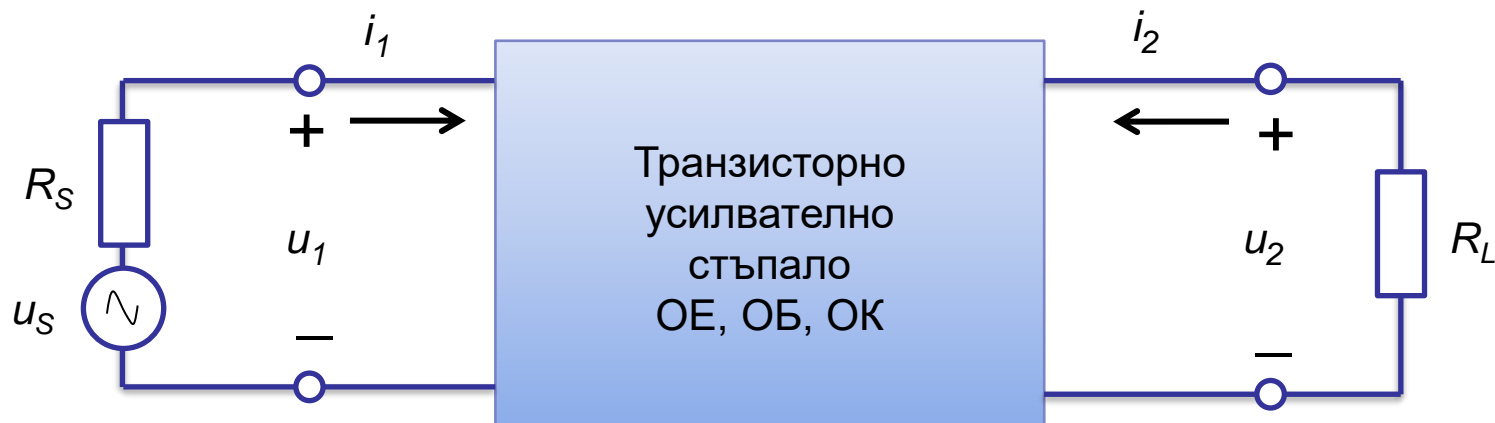

Еквивалентна схема с h -параметри

Обикновено в каталозите се дават h -параметрите за схема ОЕ, за конкретни стойности на постоянните напрежения и токове (т.е. за фиксирана работна точка), при определена температура. За други случаи в каталозите се дават нормирани криви на относителните h -параметри при различни токове, напрежения и температури.

Изчисление на динамични параметри

h -система параметри

$$u_1 = u_s - i_1 R_s$$

$$u_2 = -i_2 R_L$$

$$i_2 = h_{21} i_1 + h_{22} u_2$$

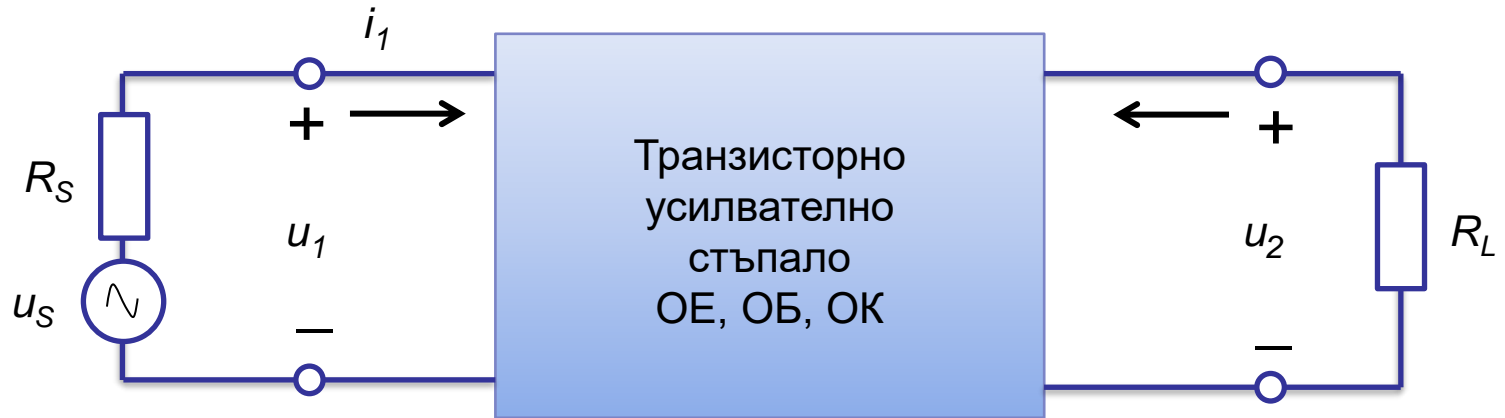
$$u_2 = -i_2 R_L$$

$$i_2 = h_{21} i_1 - h_{22} i_2 R_L$$

$$i_2 (1 + h_{22} R_L) = h_{21} i_1 \Rightarrow$$

$$A_I = \frac{i_2}{i_1} = \frac{h_{21}}{1 + R_L h_{22}}$$

Сравнение на динамични параметри

$$A_{I_{OK}} > A_{I_{OE}} \gg A_{I_{OB}}$$

$$A_{I_{OB}} < 1$$

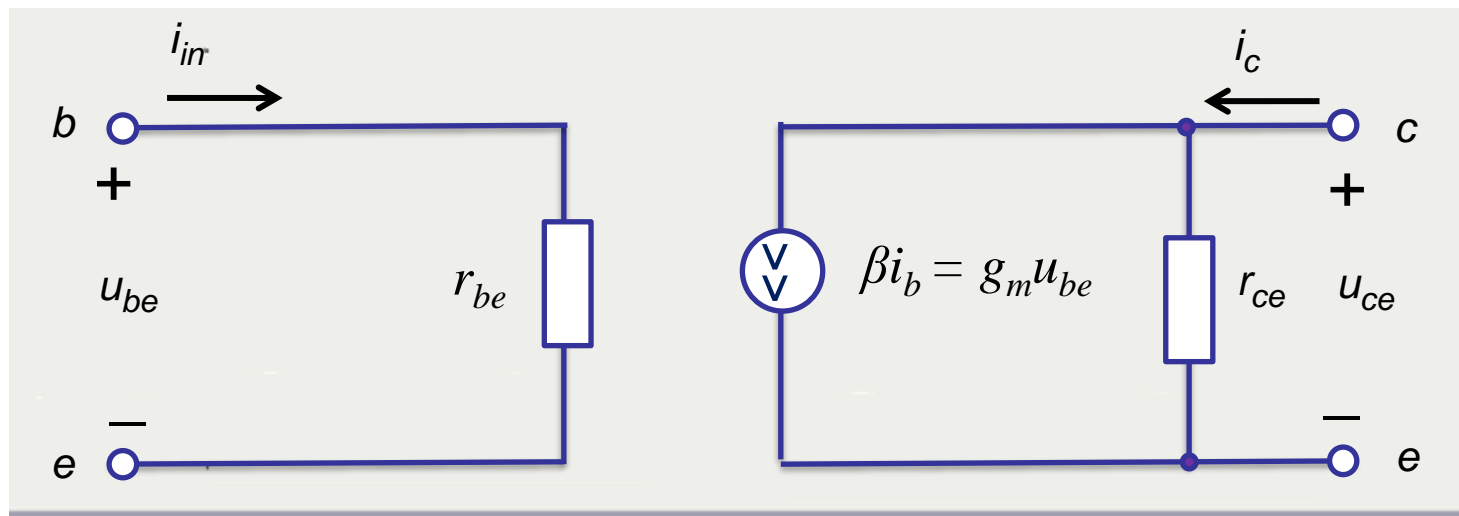
$$r_{in_{OK}} > r_{in_{OE}} > r_{in_{OB}}$$

$$A_{U_{OB}} > A_{U_{OE}} \gg A_{U_{OK}}$$

$$A_{U_{OK}} < 1$$

$$r_{out_{OB}} > r_{out_{OE}} > r_{out_{OK}}$$

Физични параметри – еkv. схема

Най-често се използва малосигналната нискочестотна еквивалентна схема на транзистора в схема ОЕ с физични параметри.

Физичните параметри са свързани с принципа на действие на транзистора. Съществува връзка между физичните и h -параметри.

Физични параметри – дефиниции

$$\beta = \frac{i_c}{i_b}$$

$$u_{ce} = 0$$

Диференциален коефициент на усилване по ток при късо съединение в изхода по променлив ток

$$g_m = \frac{i_c}{u_{be}}$$

$$u_{ce} = 0$$

Стръмност на транзистора при късо съединение в изхода по променлив ток

$$r_{be} = \frac{u_{be}}{i_b}$$

$$u_{ce} = 0$$

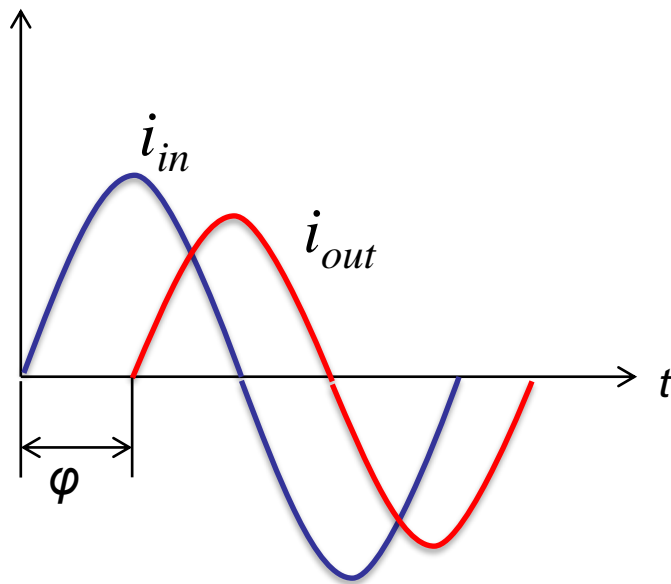
Диференциално входно съпротивление при късо съединение в изхода по променлив ток

$$r_{ce} = \frac{u_{ce}}{i_c}$$

$$i_b = 0$$

Изходно съпротивление при отворена входна верига по променлив ток

Работа при високи честоти

При високи честоти върху поведението на транзистора започват да оказват влияние:

- ✚ инерционността на процесите на пренасяне на токоносителите от емитерния до колекторния преход
- ✚ капацитетите на преходите
- ✚ паразитните капацитети на корпуса и индуктивности на изводите

В резултат се наблюдава намаляване на амплитудата на изходния сигнал и изоставането му по фаза (закъсняване) спрямо входния.

За оценка на усилвателните свойства на транзистора при високи честоти се използват **граничните честоти**.

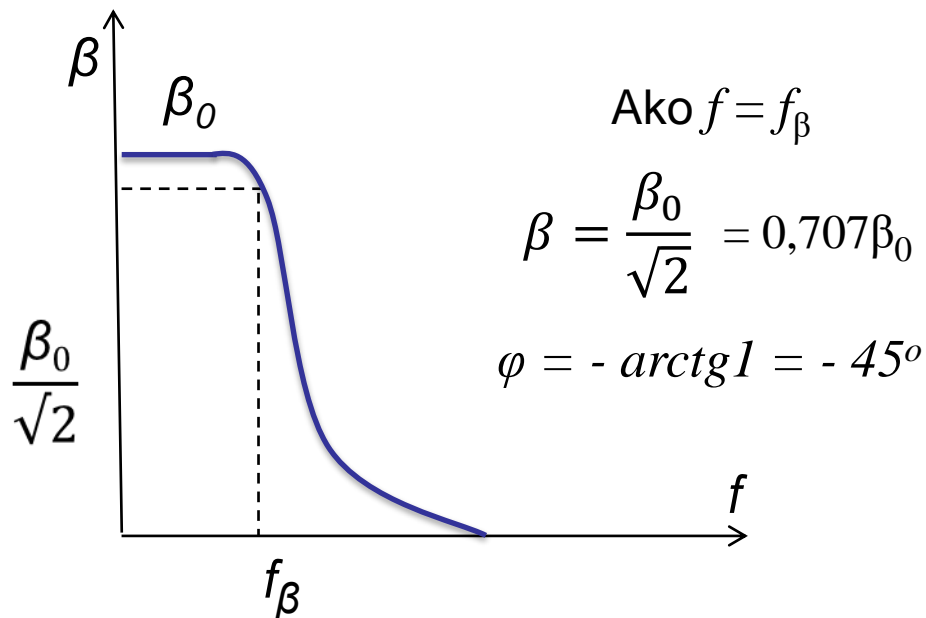
Гранична честота f_β

f_β — гранична честота на коефициента на усилване по ток в схема ОЕ

$$\dot{\beta} = \frac{\beta_0}{1 + j \frac{f}{f_\beta}}$$

$$\beta = \frac{\beta_0}{\sqrt{1 + \left(\frac{f}{f_\beta}\right)^2}}$$

$$\varphi = -\arctg \frac{f}{f_\beta}$$

Граничната честота f_β е честотата, при която модулът на диференциалния коефициент на усилване по ток в схема ОЕ β намалява $\sqrt{2}$ пъти спрямо стойността си при ниски честоти β_0 .

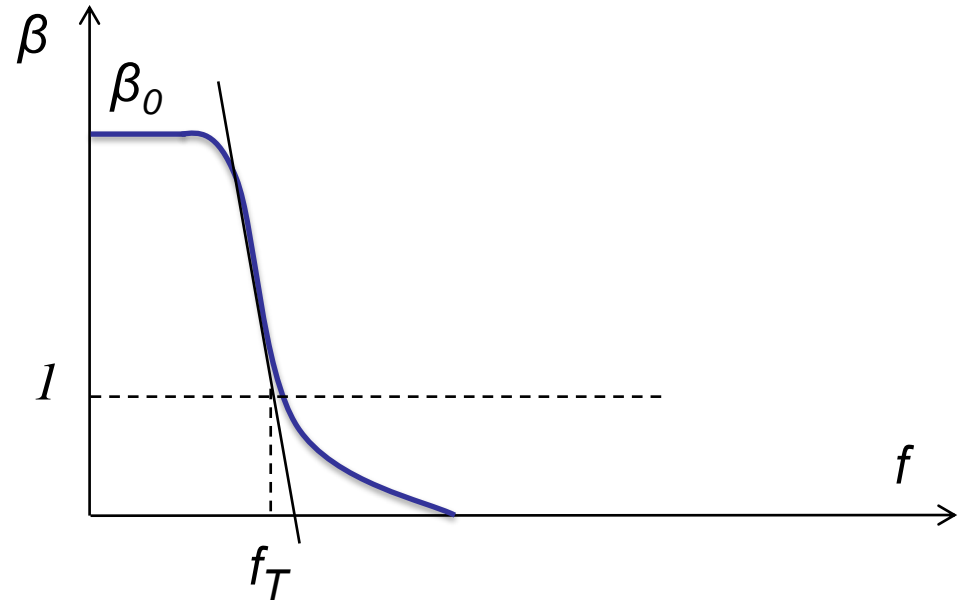
Транзитна честота f_T

f_T — транзитна честота. Тя се измерва лесно при честота $f \gg f_\beta$.

При честота $f > (2 - 5) f_\beta$ произведението на модула на диференциалния коефициент на усилване β и текущата честота е константа и се нарича транзитна честота f_T .

$$\beta \cdot f = \text{const} = f_T$$

Ако $f = f_T$, $\beta \approx 1$

Транзитната честота f_T може да се дефинира и като честотата, при която модулет на коефициента β става приблизително единица.

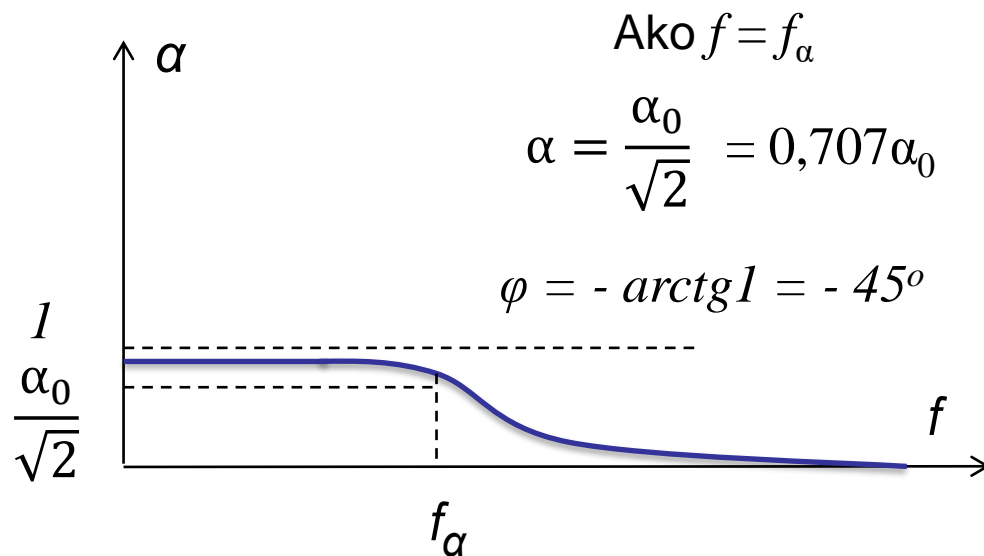
Гранична честота f_α

f_α — гранична честота на коефициента на усилване по ток в схема ОБ

$$\dot{\alpha} = \frac{\alpha_0}{1 + j \frac{f}{f_\alpha}}$$

$$\alpha = \frac{\alpha_0}{\sqrt{1 + \left(\frac{f}{f_\alpha}\right)^2}}$$

$$\varphi = -\arctg \frac{f}{f_\alpha}$$

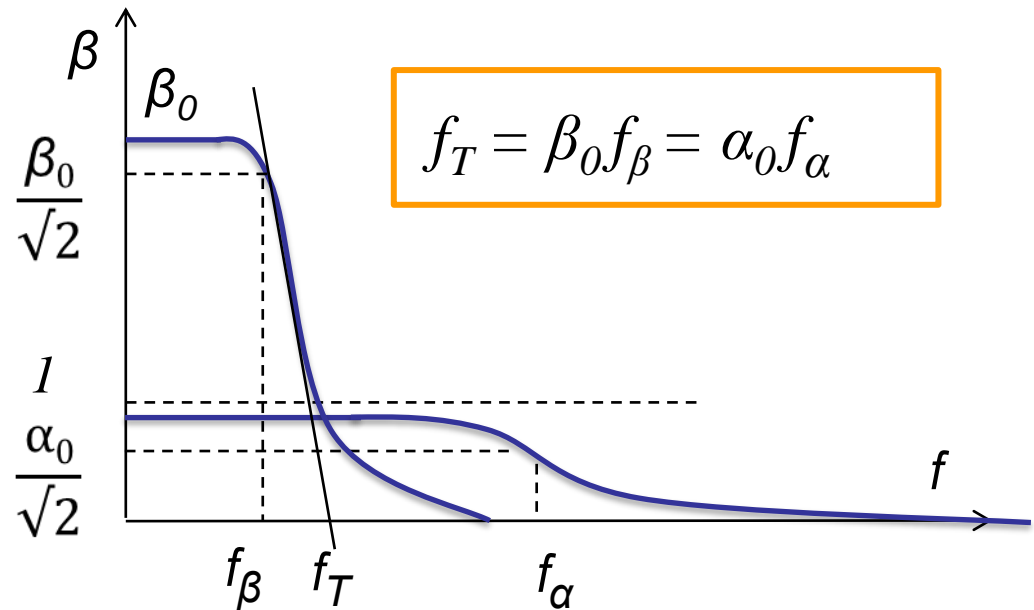

Граничната честота f_α е честотата, при която модулет на диференциалния коефициент на предаване по ток в схема ОБ α намалява $\sqrt{2}$ пъти спрямо стойността си при ниски честоти α_0 .

Връзка между граничните честоти

$$f_{\alpha} = (1,2 - 2) \cdot f_T$$

$$f_T = \beta_0 \cdot f_{\beta}$$

Граничната честота f_T се измерва лесно и от нея се определят останалите честоти.

Други гранични честоти

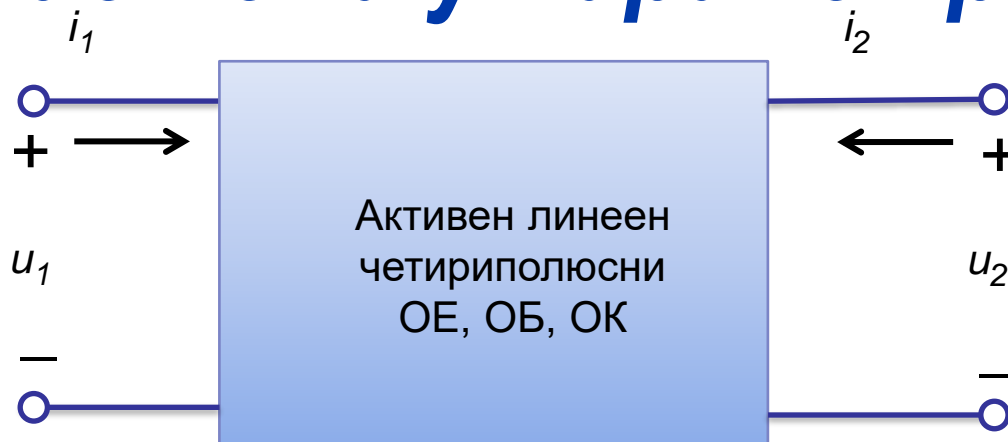
Други характерни честоти за транзистора са:

- ✚ **Гранична честота на стръмността** f_{gm} – честотата, при която модулът на стръмността g_m спада $\sqrt{2}$ пъти спрямо стойността си при ниски честоти.
- ✚ **Макимална честота при генериране** f_{max} – честотата, при която коефициентът на усилване по мощност за схема ОЕ става единица – $k_p = 1$. Над тази честота транзисторът престава да бъде активен елемент.
- ✚ **Гранична честота на шума** f_N – честотата, при която собствените шумове на транзистора намаляват 2 пъти.

Граничните честоти се подреждат по големина, както следва:

$$f_{\beta} < f_{gm} < f_N < f_T < f_{\alpha} < f_{max}$$

Система у-параметри

За анализ на усилвателни стъпала при **високи честоти** и **малки променливи сигнали** се използват четириполъсни у-параметри.

$$\begin{cases} i_1 = y_{11}u_1 + y_{12}u_2 \\ i_2 = y_{21}u_1 + y_{22}u_2 \end{cases}$$

Система с у-параметри

у – параметрите имат **различни стойности** за различни схеми на свързване на транзистора. Използват се за анализ на схеми при честоти до 300 MHz.

у-параметри – дефиниции

$$y_{11} = \frac{i_1}{u_1} \quad \left| \quad u_2 = 0 \right.$$

Входна проводимост при късо съединение в изхода по променлив ток

$$y_{12} = \frac{i_1}{u_2} \quad \left| \quad u_1 = 0 \right.$$

Обратна проходна проводимост при късо съединение на входа по променлив ток

$$y_{21} = \frac{i_2}{u_1} \quad \left| \quad u_2 = 0 \right.$$

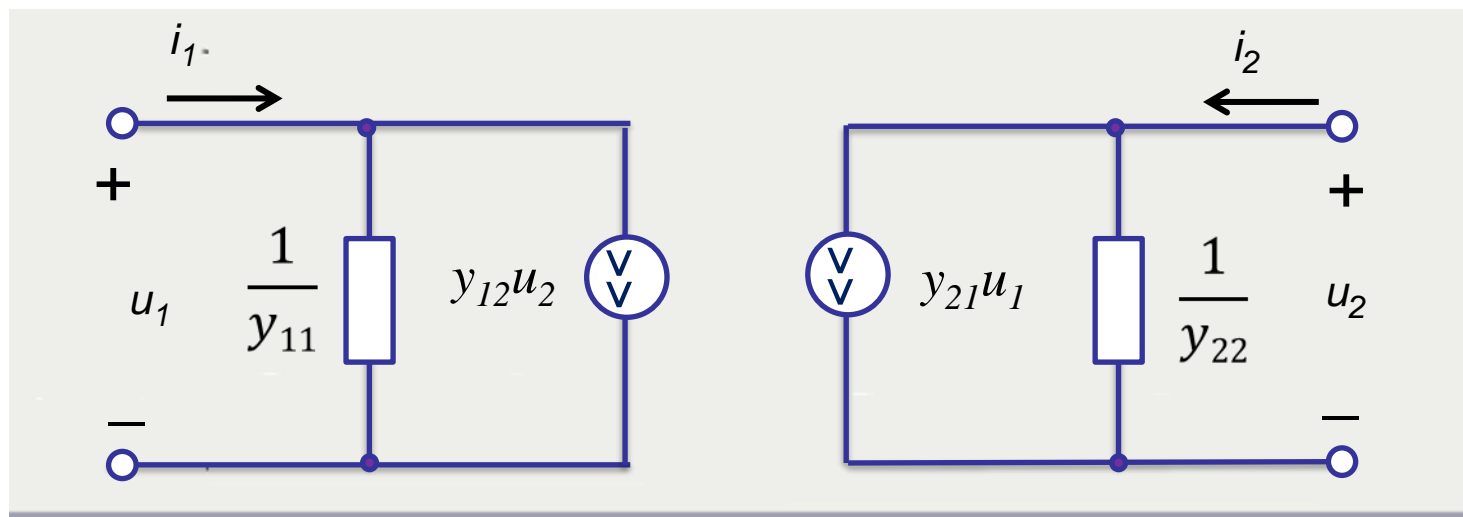
Права проходна проводимост (стръмност) при късо съединение в изхода по променлив ток

$$y_{22} = \frac{i_2}{u_2} \quad \left| \quad u_1 = 0 \right.$$

Изходна проводимост при късо съединение на входа по променлив ток

Съществува връзка между y - и h -параметри.

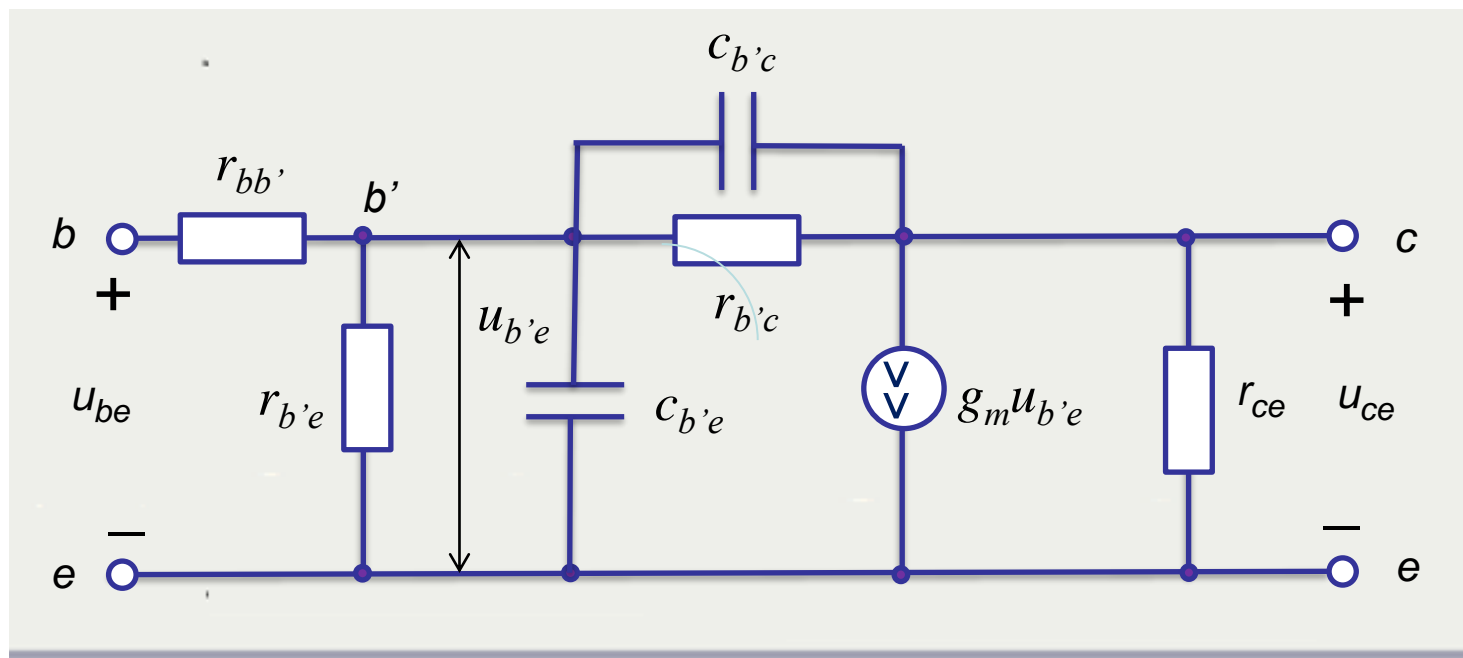
Еквивалентна схема с у-параметри

Еквивалентна схема на транзистора с у - параметри при **високи честоти** и **малък променлив** входен сигнал

Недостатък – у- параметрите зависят от честотата.

Еквивалентна схема на Джиаколето

$r_{b'b}$ – обемно съпротивление на базата

$C_{b'e}$ – дифузен капацитет на емитерния преход

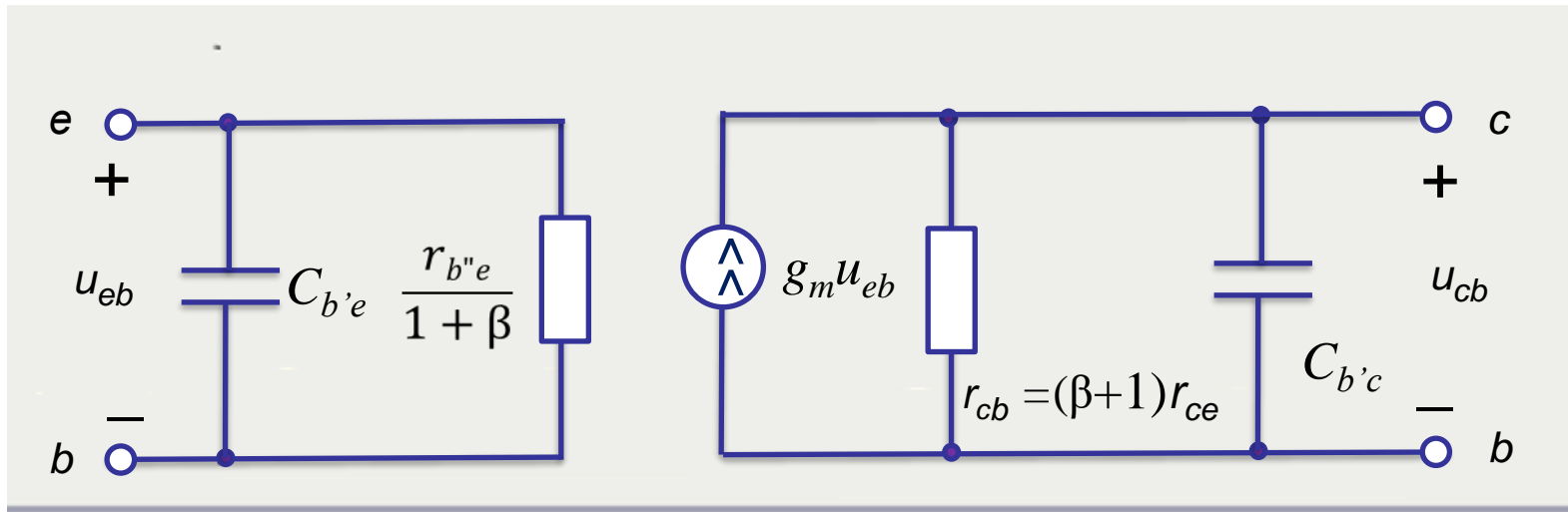
$C_{b'c}$ – бариерен капацитет на колекторния преход

$r_{b'c}$ – отчита ефента на Ърли

r_{ce} – изходно съпротивление

g_m – стръмност на транзистора

В.ч. еквивалентна схема за ОБ

Еквивалентна схема на транзистора в схема ОБ с физични параметри при високи честоти и малък променлив входен сигнал

Тези еквивалентни схеми се използват за анализ на усилвателни стъпала при честоти не превишаващи половината от транзитната честота на използвания транзистор.